

Ψυχή και ανθρώπινη ηθική συγκρότηση στα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Στο πλαίσιο της μελέτης της θεολόγου-νομικού Ε. Παπαϊωάννου για την έννοια της ψυχής στην Παλαιά Διαθήκη (προηγούμενο άρθρο: <http://www.remptousia.gr/?p=78613>), συνεχίζουμε με τα υπόλοιπα σημεία που αφορούν τη θεώρηση της έννοιας αυτής από ηθική πλευρά.

Η ψυχή βέβαια εκτός από ακάθαρτη και αμαρτωλή μπορεί να γίνει χώρος αρετής. Σύμφωνα με το Παρ. 11,25 μπορεί να είναι απλή και να έλκει την θεία ευλογία, καθώς επίσης και δίκαιη, όπως την κατονομάζει το Παρ. 10,31. Ωστόσο και στα δύο αυτά χωρία η ψυχή δεν είναι κάτι το ξεχωριστό με ηθικό και πνευματικό περιεχόμενο αλλά ολόκληρος ο άνθρωπος.

Πηγή: donkpreston.com

Στο Παρ. 11,17 η αμοιβή του ελεήμονος ανθρώπου έρχεται στην ψυχή ενώ η τιμωρία του ανελεήμονος στο σώμα. Εκ πρώτης όψεως θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι και εδώ ενισχύεται ακόμη περισσότερο η πνευματική - ηθική διάσταση της ψυχής σε αντιδιαστολή με το σώμα. Άρα πιθανόν να υποκρύπτονται δυαλιστικές αντιλήψεις αντίθετες προς το πνεύμα της Π.Δ. Ωστόσο αυτό φαίνεται να μην συμβαίνει για τον εξής λόγο: Η ελεημοσύνη όπως και η έλλειψή της είναι και οι δύο ηθικά μεγέθη. Άρα η πραγμάτωσή τους ή η αποφυγή

τους λογικά επιφέρει ιδίου «είδους» αμοιβή ή τιμωρία. Το πιο ορθό θα ήταν μάλλον να δεχθούμε ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση και η ψυχή του ελεήμονος και το σώμα του ανελεήμονος αφορούν όλον τον άνθρωπο και η εναλλαγή υπάρχει για ποιητικούς κυρίως λόγους.

Στην ανάδειξη της ηθικής διάστασης της ψυχής συγκλίνει και ο στίχος 19 του 13^{ου} κεφαλαίου. Η ψυχή στο σημείο αυτό τέρπεται από τις επιθυμίες των ευσεβών, ενώ τα έργα των ασεβών απομακρύνουν από την αληθινή γνώση. Τόσο η ευσεβής επιθυμία όσο και η γνώση της αλήθειας είναι δύο καθαρά ηθικές έννοιες οι οποίες διαδραματίζονται στον χώρο της ψυχής. Ενισχύουν έτσι μία γενικότερη τάση η οποία διαγράφεται στο βιβλίο των Παροιμιών να καταγράφεται η ψυχή ως κάτι το «πνευματικότερο και πιο άμεμπτο» σε σχέση προς τη γενικότερη θέση της Π.Δ. Η σοφία η οποία οδηγεί στη γνώση της αλήθειας θεωρείται στο Παρ. 24,14 ως η γλυκειά τροφή της ψυχής. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και το Παρ. 15,32 το οποίο προβάλλει και μία νέα πτυχή άμεσα συνδεόμενη με το ηθικό περιεχόμενο της ψυχής, την αξία της παιδαγωγίας.

Η ψυχή έχει την ευθύνη εξάλλου να ελέγχεται συνεχώς ώστε να μην περιπίπτει σε αμαρτήματα. Ένα από αυτά είναι η ύβρις με την αρχαιοελληνική έννοια του όρου, της υπερηφάνειας δηλαδή απέναντι στον Θεό (Παρ. 19,18). Πρέπει επίσης να προσέχει τις παγίδες της διεστραμμένης οδού της αμαρτίας (Παρ. 22,5), καθώς και τις κακές συναναστροφές με οργίλους (Παρ. 22,25) ή κλέφτες (Παρ. 29,24). Η πονηρία εξάλλου είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα της ψυχής του εχθρού του δικαίου (Παρ. 26,25). Άλλον ηθικό κίνδυνο που έχει χρέος να αποφεύγει η ψυχή είναι η προσκόλληση στα πλούτη τα οποία της προσθέτουν δεσμά. Από τα δεσμά αυτά απαλλάσσεται μόνο όταν η ψυχή φέρεται με γενναιοδωρία απέναντι στους άλλους (Παρ. 22, 9).

Στην επόμενη συνάφεια θα γίνει εκτενής λόγος για τη σχέση της ψυχής με τον Θεό και για τις αγαθές συνέπειες αυτής της σχέσης. Η απουσία και η διατάραξη αυτών των σχέσεων σημαίνουν την ταυτόχρονη απομάκρυνση της ψυχής από τον Θεό και έχουν ακριβώς τις αντίθετες συνέπειες. Στον ψαλμό 9, στίχο 24 η ψυχή καθίσταται χώρος της αμαρτωλής επιθυμίας: «...επαινείται ο αμαρτωλός εν ταις επιθυμίαις της ψυχής αυτού...» και στο 34, 25 ως χώρος της χαιρεκακίας. Αλλού, στον Ψαλμ. 118,28 η ψυχή καταλαμβάνεται από ακηδία και νυσταγμό και έχει ανάγκη από τις εντολές και τα λόγια του Κυρίου για να συνέλθει. Τέλος η απουσία ή απομάκρυνση του Θεού δίνει την ευκαιρία στους εχθρούς της ψυχής να την καταδιώξουν και να την ταπεινώσουν (Ψαλμ. 142,3).

Στο χωρίο Ψαλμ. 10, 5 υπάρχει μία πολύ ενδιαφέρουσα σύνδεση της αδικίας, εννοούμενης γενικότερα ως αμαρτίας με την ψυχή. Λέει ο ψαλμός ότι όποιος

αγαπά την αδικία μισεί την ψυχή του. Στο σημείο αυτό η ψυχή φαίνεται να διαχωρίζονται οι έννοιες άνθρωπος και ψυχή. Οι ολέθριες συνέπειες της αμαρτίας στον Ισραήλ όμως δεν αφορούν μόνο την ψυχή, αλλά και το σώμα. Η συνέχεια του χωρίου είναι ίσως διαφωτιστική. Ο Θεός δεν τιμωρεί «ψυχάς αμαρτωλών», αλλά αμαρτωλούς. Εναλλάσσεται δηλαδή με ευκολία η έννοια της ψυχής με τον όλο άνθρωπο, πράγμα που σημαίνει ότι ως ψυχή εκλαμβάνεται όλος ο άνθρωπος.

Μία άλλη ενδιαφέρουσα διάσταση του όρου παρατηρούμε στον 19^ο στίχο του 48^{ου} ψαλμού: *«ότι η ψυχή αυτού εν τη ζωή αυτού ευλογηθήσεται»*. Και οι δύο όροι, ψυχή και ζωή αναφέρονται στον ίδιο άνθρωπο. Η πρόθεση «εν» φανερώνει ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά πράγματα. Η λέξη «ζωή» δεν επιδέχεται παρερμηνειών ως πρωτογενής όρος. Ανακύπτει λοιπόν το ερώτημα ποια είναι εδώ η θέση της ψυχής. Από τα συμφραζόμενα συνάγεται ότι το ρήμα «ευλογώ» σημαίνει «επαινώ – κολακεύω». Άρα η ψυχή αποτελεί το αντικείμενο της κολακείας, το οποίο δεν μπορεί να είναι άλλο από το ανθρώπινο πρόσωπο. Αυτό σημαίνει ότι στο σημείο αυτό ο όρος «ψυχή» έχει κυρίως ηθικό περιεχόμενο, αφορά δηλαδή την ηθική διάσταση του ανθρώπου, σε αντιδιαστολή με τον όρο «ζωή» που σημαίνει τον επίγειο βίο του.

Σημαντική είναι η συνεισφορά στην κατανόηση της σχέσης ψυχής και αμαρτίας του κειμένου των Ωδών όπου στο 14,41 η αμαρτία θεωρείται ασθένεια της ψυχής και ο μόνος ικανός να την θεραπεύσει είναι ο Κύριος με το έλεός του[1]. Συνήθως έως τώρα όπου συναντήσαμε την ψυχή να ασθενεί, επρόκειτο για την εκδοχή της ως ζωτικής ενέργειας, οπότε η ασθένεια επηρέαζε κυρίως το σώμα και επιφόρτιζε την ψυχή με δυσάρεστα συναισθήματα. Στο σημείο αυτό η ψυχή προβάλλεται ως πνευματικό μέγεθος και προσβάλλεται από ένα άλλο πνευματικό επίσης μέγεθος, την αμαρτία ενώπιον του Θεού.

[1] Για περισσότερα σχετικά με την έννοια της ασθένειας στον αρχαίο Ισραήλ βλ. Δημητρίου Καϊμάκη, *Η θεολογική διάσταση της ασθένειας στην Παλαιά Διαθήκη*, Φλώρινα 2004.